

**СУЧАСНІ
РЕЦЕПЦІЇ СВІТОГЛЯДНО-ЦІННІСНИХ
ОРІЄНТИРІВ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ**

матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції
2 – 4 грудня 2022

Полтава

ОБРАЗ МИТЦЯ В ПОЕМІ П.КУЛІША «ГРИЦЬКО СКОВОРОДА»

Юлія Сирота

*Національний університет «Полтавська політехніка
мені Юрія Кондратюка»
yulia_syrota@yahoo.com*

Поема „Грицько Сковорода” є синтезом Кулішевих роздумів про шляхи розвитку української культури. Постать видатного українського філософа і поета XVIII століття П. Куліш змальовує не ізольовано, а на фоні тисячолітньої історії нашого народу. Поема увібрала в себе всі суперечності її автора, вкрай суб’єктивні й, часом, надзвичайно різкі його оцінки історичних епох, постатей.

Актуальність. Українськими вченими зроблено чимало в справі збирання, публікації та вивчення творчості Г.Сковороди. Але необхідно зазначити, що лише поодинокі праці літературознавців висвітлюють питання художніх інтерпретацій постаті Г.Сковороди в українській літературі. Так, до аналізу поеми П.Куліша «Грицько Сковорода» звертається не багато вчених. Зокрема, найвідоміші розвідки у Євгена Нахліка [5], а також окремі статті та праці О.Вертія [1], С.Пінчука [6], В.Владимирової [2] тощо. Поема названа Кулішем як «староруська поема» і в ній, відповідно, багато ремінісценцій історичних та культурних, проте, на наш погляд, варто звернути увагу саме на образ митця, яким бачить його П.Куліш. В.І Мацапура справедливо у своїй монографії зазначає, що «Куліш, був учасником літературного процесу протягом п’ятдесяти семи років» і «немає нічого дивного в тому, що за такий довгий проміжок часу змінювалось життя, що його оточувало, і змінювався він сам» (переклад наш – Ю.С.) [4, с. 346]. Можемо припустити, що і ставлення його до ролі поета у суспільстві теж змінювалось.

Мета дослідження – розкрити постать Г.Сковороди, якою вона змальована у поемі П.Куліша. У роботі використовується **системний підхід**, а також принципи **контекстуального аналізу**. Оскільки в ідейному задумі та художній палітрі поеми „Грицько Сковорода” надзвичайно велику роль відіграють елементи „Слова о полку Ігоревім”, ми застосовували контекстуальний підхід у вивченні образів поеми, зокрема образу митця.

П.Куліш складає хвалу староруському періоду нашої історії, високо ставить політичні здобутки Київської держави, ті сприятливі умови, що зумовили яскравий спалах мистецької творчості, появу Бояна:

І проявивсь між нами віщий / Співець гусяр на йм’я Боян. / Над солов’я був голосніший, / Дзвонив у струни, як в тимпан. / Були вони в його живії / Дзвінкі, правдиво золотії [3, с.596].

Та ось почалися міжусобиці між князями. Це додало відваги степовим кочівникам, і вони розгромили Русь: Де слава Буйтурів цвіла, / Там гору наволоч взяла [3, с.596].

Україна стала ареною тривалих воєн між козацтвом і шляхтою. Це привело до остаточного занепаду й знищення давніх мистецьких пам'яток, а нові не появлялися, бо Україна хоч і боролася з Польщею, але потрапила до неї в духовну неволю: Пісні, що Бояни складали, / Почезли в пожарах старі; / Ляхи ж письменством попсували / Нам нетямні монастирі. / Науки нігде було взяти, / Прийшлося її в ляхів шукати, / І ми з польщицзною жили / Тогді, як з нею про вели [3, с.598].

Воз'єднання України з Росією теж, на думку Куліша, як зазначає С.Пінчук, не позначилося позитивно на культурному фронті, бо панство не поривало з духом чужоземної, зокрема латинської, книжності, воно хропло в подушках, байдуже до справ рідної культури [6, с. 172]. Боян же тоді на лірика переродився, тобто лише слабкий відгомін його поетичного духу знайшов своє місце в лірницьких піснях. А лірницькі струни не були справжніми живими струнами Бояна, бо співали вони „про Лазаря та Багача, про Олексія Втікача”, тобто в лірницькому репертуарі надто велике місце посідали твори релігійної тематики. Але й такі пісні для панства були занадто простими, мужицькими. Тогочасна школа робила все, аби відірвати своїх вихованців від народу, від національного ґрунту: А в бурсі так тоді учили, / Що втік би з неї й сам Боян [3, с.599].

Схоластична наука робила своє погане діло. Дедалі менше ставало людей, знайомих з чистими плесами староруської поезії. І хоч це були живії струни у козацтва і кобзарства, вони “рвали” їх по шинках, будучи темними, неосвіченими. Все це призводило до загального занепаду українського народу: І погибав Дажбожий внук / Від побурсачених наук.

От за таких умов і з'явився на світ Грицько Сковорода. Саме в нерозривному зв'язку з цими умовами П.Куліш і розглядає його постать. Ставлення письменника до Сковороди суперечливе, двоїсте. З одного боку, він звеличує його за розум, вважає першим сіячем нової європейської освіченості на Україні. Йому імпонує його скромність, чулість у ставленні до людей, простота поведінки і, головне, повна узгодженість вчення з власним життям. Але з іншого боку – Куліш вважає Сковороду типовим породженням “мертвого” бурсацтва, далеким від народної мови, від справжнього народного мистецтва. Куліш саркастично зауважує, що „Сковорода, мов у жиру вода, шкварчав побожними піснями” [3, с.599], що у його творчості багато книжних і церковних мотивів. Тому-то Куліш не вважає Сковороду справжнім наступником Бояна: „Грицько був на Боянщину німий...”.

Є.Нахлік справедливо вважає, що П.Куліш розглядав Г.Сковороду як приклад поета, «в творчості якого застаріла форма (книжна мова) дисонувала з гуманістичним змістом» [5, с.9]. В уявленні пізнього Куліша, як зазначає сучасний дослідник, “ідеальний український поет має поєднувати в собі філософсько-етиче просвітительство Сковорода, християнський гуманізм і національго-консолідуєчий пафос кращих творів Шевченка” [5, с.9].

Висновки. Таким чином, на схилку літ, адже поема «Грицько Сковорода» була написана у 1891 році, П.Куліш, звертаючись до образу видатного діяча української культури Григорія Сковорода, робить акцент, на важливості ролі поета у формуванні народного світогляду.

Література

1. Вертій О. Пантелеймон Куліш і мистецтво кобзарів та лірників // Вертій О. П. Куліш і народна творчість: статті та дослідження. – Тернопіль, 1998. – 120с.
2. Владимірова В. За суворим критерієм «народного духу» // Слово і час. – 2000. – №12. – С.28-35.
3. Куліш П. Твори: В 2 т. – Т. 1. – К., 1989. – 654с.
4. Мацапура В.И. Пантелеймон Куліш // Мацапура В.И. Україна в рускій літературі I половини ХІХ века. – Харьков-Полтава, 2001. – С. 346-377.
5. Нахлік Є. Не “список з натури”, а “самовладний мир”(Естетичні засади Куліша-літературознавця) // Слово і час. – 1994. – №7. – С. 7-13.
6. Пінчук С. В клечанні “Слова” // Вітчизна. – 1990. – №4. – С. 168-172.

УДК 141 (091):378.22

МУДРІСТЬ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ ЯК ВІДПОВІДЬ ВИКЛИКАМ ХХІ СТОЛІТТЯ

Оксана Тур

Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»
I.oksanetur@gmail.com

Григорій Савич Сковорода навечно увійшов в історію світової культури, як видатний український письменник і філософ ХVІІІ ст., гуманіст, поет, музикант, талановитий педагог і народний просвітитель.

Великого мислителя протягом усього життя хвилювало одвічне питання, як допомогти людині віднайти вірний шлях до свого щастя і здобути його. Ідея щастя золотою ниткою проходить через його творчість: трактати, поезію і байки. Григорій Сковорода створив свою філософію, яка слугує теоретичним підґрунтям для вираження проблеми щастя.

Суспільство, основою якого є *сродна праця*, – справедливе. У ньому ніщо не повинно заважати обирати для себе заняття у відповідності до своїх природних здібностей. За таких умов усі люди, як пише відомий митець у байці «Колеса часовіи», хоч працюють «по разным природним склонностям и путь житія разный. Однак всем один конец – честность, мир и любовь» [1, с.111], що є загальним щастям.

У творчості «українського Сократа» ідея *сродної праці* тісно пов'язана з неминучою проблемою виховання молодого покоління. Сьогодні проблема виховання молоді потребує особливої уваги, адже йдеться про майбутнє української нації. Як досвідчений педагог Сковорода вважає, що головною наукою у вихованні є навчання вдячності, а «все протчія науки суть рабыни сея царицы» [2, с. 107] і наголошує: «неблагодарная воля – ключ адских мученій, благодарная же воля есть всех сладостей рай» [2, с. 107].